

Johann Sebastian BACH: *MAGNIFICAT* (BWV 243)

Het Magnificat, de lofzang van Maria volgens het Evangelie van Lucas (1:46 - 55), werd in Bachs Leipzig nog wekelijks gezongen ter afsluiting van de vespers, maar wel in het Duits: *Meine Seel erhebt den Herren*, en éénstemmig. Op kerkelijke feestdagen echter, waaronder de drie Mariafeesten, werd het Latijnse Magnificat uitgevoerd in concertante versies: met koor, solisten en instrumenten.

Voor zijn eerste kerstviering in Leipzig (1723) schreef Bach de meest grootschalige versie van het door vele componisten getoonzette, Magnificat: vijf vocale partijen, drie trompetten, pauken, twee hobo's en blokfluiten, strijkers en continuo. Deze oorspronkelijke Kerstversie van zijn Magnificat (in Es-groot, BWV 243a) bevatte, naar plaatselijke gewoonte, ook nog vier bewerkingen van populaire kerstliederen. In de definitieve versie (in D-groot, BWV 243) verving Bach de blokfluiten door traverso's en verwijderde hij de kerstliederen om het werk ruimere gebruiksmogelijkheden te geven.

1. Magnificat (tutti)

Magnificat anima mea Dominum, Mijn ziel prijst de Heer,

Een spetterende ouverture: twee uitgebreide instrumentale tutti's omsluiten een koorgedeelte, kwart- en octaafsprongen zijn uitdrukking van macht, groot maken, hoog prijzen.

2. Et exsultavit (2e sopraan)

Et exsultavit spiritus meus en mijn geest heeft zich verblijd
in Deo salutari meo; over God, mijn Heiland;

Na de uitbundige stem van het volk een elegant en ingetogen menuet voor de tweede sopraan.

3. Quia respexit (1e sopraan)

Quia respexit humilitatem omdat Hij heeft omgezien naar de
ancillae suae; ecce enim lage stand van zijn dienstmaagd;
ex hoc beatam me dicent want zie, voortaan zullen
omnes generationes. (tutti) mij zalig prijzen alle geslachten.

Een intieme, contemplatieve dialoog, 'Adagio', tussen de eerste sopraan en een expressieve solo van de oboe d'amore.

Het *humilitatem* - onaanzienlijke en verachte toestand - wordt uitgedrukt door dalende melodische lijnen en schrijnende overmatige seconden en kleine septiemsprongen in de hobo.

Bij *Omnes generationes* verdringen zich de generaties, geen moment in de geschiedenis of de lof van Maria zal klinken. De *omnes*-inzetten stapelen zich (vanaf maat 5) op volgens de toonladder: gis, a, b, cis, d, e en fis, het hele octaaf langs, AL-omvattend. En ze verdichten zich: van één per maat naar twee, vier en tenslotte vijf per maat.

4. Quia fecit mihi magna (bas)

*Quia fecit mihi magna
qui potens est,
et sanctum nomen eius.*

Omdat Hij grote dingen voor mij heeft
gedaan, Hij die machtig is,
en heilig is Zijn naam.

De bas symboliseert 'macht', des te treffender in zijn lange melisma's; onverzettelijkheid spreekt uit het hardnekkig *ostinato* (telkens terugkerend motief) van het continuo.

5. Et misericordia (alt, tenor)

*Et misericordia a progenie
in progenies timentibus eum.*

En Zijn barmhartigheid is van
geslacht tot geslacht voor wie Hem vrezen.

Twee traverso's en strijkers con sordino in een 12/8 ritme creëren een pastorale sfeer. Beven (toonherhaling) en schrijnende chromatiek illustreren *timentibus* (wie hem vrezen); het geeft uitdrukking aan de eerbied en het ontzag van Maria die zich uitverkozen weet.

6. Fecit potentiam (tutti)

*Fecit potentiam in brachio suo,
dispersit superbos
mente cordis sui.*

Hij heeft de kracht van Zijn arm getoond,
en de hoogmoedigen uiteengejaagd.

In het centrum van het Magnificat: Gods afkeer van de menselijke hoogmoed. Een zesstemmige koorfuga waarvan de inzetten enigszins aan het gehoor worden onttrokken door klankblokken van de overige stemmen. De trompet is hier de zesde 'stem'. Tot vluchtige bewegingen de fuga verstrooien (*dispersit*) en de hoogmoedigen (*superbos*) met een bijtend verminderd-septiem-akkoord worden weggezet. En ten slotte een triomfantelijke verklanking van *mente cordis sui*, hier opgevat als Gods grootmoedigheid.

7. Deposuit (tenor)

*Deposuit potentes de sede
et exaltavit humiles.*

Hij heeft machtigen van de troon gestoten
en eenvoudigen verhoogd.

Twee contrasterende frasen: vernederen (*deposuit*) met een dalend motief en verheffen (*exaltavit*) met langzaam opkrabbellende zestienden.

8. Esurientes (alt)

*Esurientes implevit bonis,
et divites dimisit inanes.*

Hij heeft hungerigen met gaven overladen,
en rijken met lege handen weggestuurd.

Een syncopisch vreugdemonietje van twee parallel gevoerde fluiten: een zonnig lachje voor de gevoede hungerigen. En weer een contrast, tussen *implevit* (omhoog) en *dimisit* (omlaag). Op *inanes* (ledig, berooid) tenslotte zwijgen de fluiten en er is

zelfs geen slotakkoord maar slechts een kale, ongeharmoniseerde E in de bas.

9. Suscepit (2 sopranen, alt)

*Suscepit Israel, puerum suum,
recordatus misericordiae suae.*

Hij heeft Israel, zijn dienaar, gesteund,
zich herinnerend zijn barmhartigheid.

Een 'koraal'-bewerking voor drie vrouwenstemmen, met als cantus firmus in de hobo de gregoriaanse melodie van het *Meine Seel erhebt den Herrn* waarmee Bachs kerkgangers vertrouwd waren. Geen continuo maar een *bassetchen* (een basje), een bas-achtige lijn van de strijkers.

10. Sicut locutus (tutti)

*Sicut locutus est ad patres nostros,
Abraham et semini eius in saecula.*

Zoals Hij tot onze vaders heeft gesproken,
tot Abraham en zijn nageslacht in eeuwigheid.

De verwijzing naar het oude verbond in een 'archaische', vóór-barokke vorm: een strenge canon. Elke vierde maat entameert een nieuwe stem, vanuit de bas omhoog, het thema van dertien maten. Na een drievoudig homofoon *Abraham* verrast de sopraan met een dalende reeks lange noten: de laatste regel van het kerstkoraal *Vom Himmel hoch da komm ich her*. Het veelvuldig (26x) herhaalde *semini eius* (zijn nageslacht) verwijst weer naar de vele komende generaties.

11. Gloria (tutti)

*Gloria Patri et Filio,
et Spiritui Sancto.*

Ere zij de Vader en de Zoon
en de Heilige Geest.

*Sicut erat in principio
et nunc et semper,
et in saecula saeculorum. Amen.*

Zoals het was in den beginne,
en nu en altijd,
en in de eeuwen der eeuwen. Amen.

De 'grote doxologie', in twee delen. Als voor een olympische huldigingsceremonie bouwt het koor na elke massieve Gloria-exclamatie met triolenbewegingen een harmonische 'suspense' op voor elk van de delen der Drieëenheid: Vader, Zoon en Heilige Geest.

Bij 'als in den beginne' keert ook letterlijk de thematiek van het feestelijke openingskoor weer terug, in een drastisch gecomprimeerde samenvatting.

© Eduard van Hengel

<http://eduardvh.home.xs4all.nl/BWV/243.html>

Een uitgebreider toelichting van de Kerstversie vindt u op
<http://eduardvh.home.xs4all.nl/MAGN-prt.pdf>